Tendències

Revisió de la biodiversitat a Europa

Europa perd les papallones

Els lepidòpters d'ambients oberts han disminuït un 50% en vint anys

ANTONIO CERRILLO
Barcelona

Les poblacions de les papallones europees viuen un declivi alarmant. Les espècies de lepidòpters que habiten en ambients oberts han disminuït un 50% en les dues últimes dècades. Aquest descens va ser dramàtic entre el 1990 i l'any 2011. La intensificació de l'agricultura i la incapacitat de gestionar adequadament els prats de muntanya són les principals causes d'aquest retrocés. Així ho indica un informe de l'Agència Europea de Medi Ambient.

RAONS CLAU

L'agricultura intensiva i la falta de pastures, substituïdes per boscos, hi influeixen

L'AGÈNCIA EUROPEA ALERTA

Un informe de 19 països relaciona també el declivi amb l'ús de pesticides

En total, l'informe va avaluar 17 espècies de papallones que són presents a tot Europa: vuit de les quals han disminuït, dues s'han mantingut estables i una ha augmentat. Pel que fa a sis espècies, la tendència és incerta.

L'avaluació inclou espècies de famílies diferents, com la blaveta comuna (*Polyommatus icarus*), de mida petita i color blau intens, que ha disminuït de manera significativa, o l'aurora (*Anthocharis cardamines*), que anuncia la primavera amb les puntes de color taronja a les ales, i les seves poblacions sembla que es mantenen estables. Per la seva banda, la daurada fosca (*Thymelicus acteon*), de vol ràpid i semblant al d'una abella, ha mostrat una tendència incerta durant les dues últimes dècades.

La desaparició de les papallones d'ambients oberts és molt preocupant, ja que es consideren indicadors representatius de les tendències de l'evolució poblacional de la majoria dels insectes terrestres. Les papallones són indicadors útils de la biodiversitat i la salut general dels ecosistemes.

"Les dades sobre el declivi que indica aquest informe són extrapolables al conjunt de papallones d'Europa", indica Constantí Stefanescu, un dels autors de l'estudi, que atribueix la situació a un model territorial generalitzat a Europa. "El declivi de les papallones té a veure amb l'abandonament de les pràctiques agrícoles i ramaderes tradicionals", explica Stefanescu, que ha dirigit l'estudi de les papallones de Catalunya. Per al 57% de les espècies de papallones europees ben conegudes (es coneix l'hàbitat de 382), els prats i pastures constitueixen el seu principal ecosistema.

"El dramàtic descens de les papallones dels prats ha de fer saltar l'alarma, ja que aquests hàbitats estan disminuint a Europa en general", assenyala Hans Bruyninckx, director executiu de l'Agència Europea de Medi Ambient. "Si no som capaços de mantenir aquests ambients, podríem perdre moltes d'aquestes espècies per sempre. Cal reconèixer la importància de les papallones i altres insectes. La pol·linització que duen a terme és essencial per als ecosistemes naturals i l'agricultura", destaca el director de l'Agència.

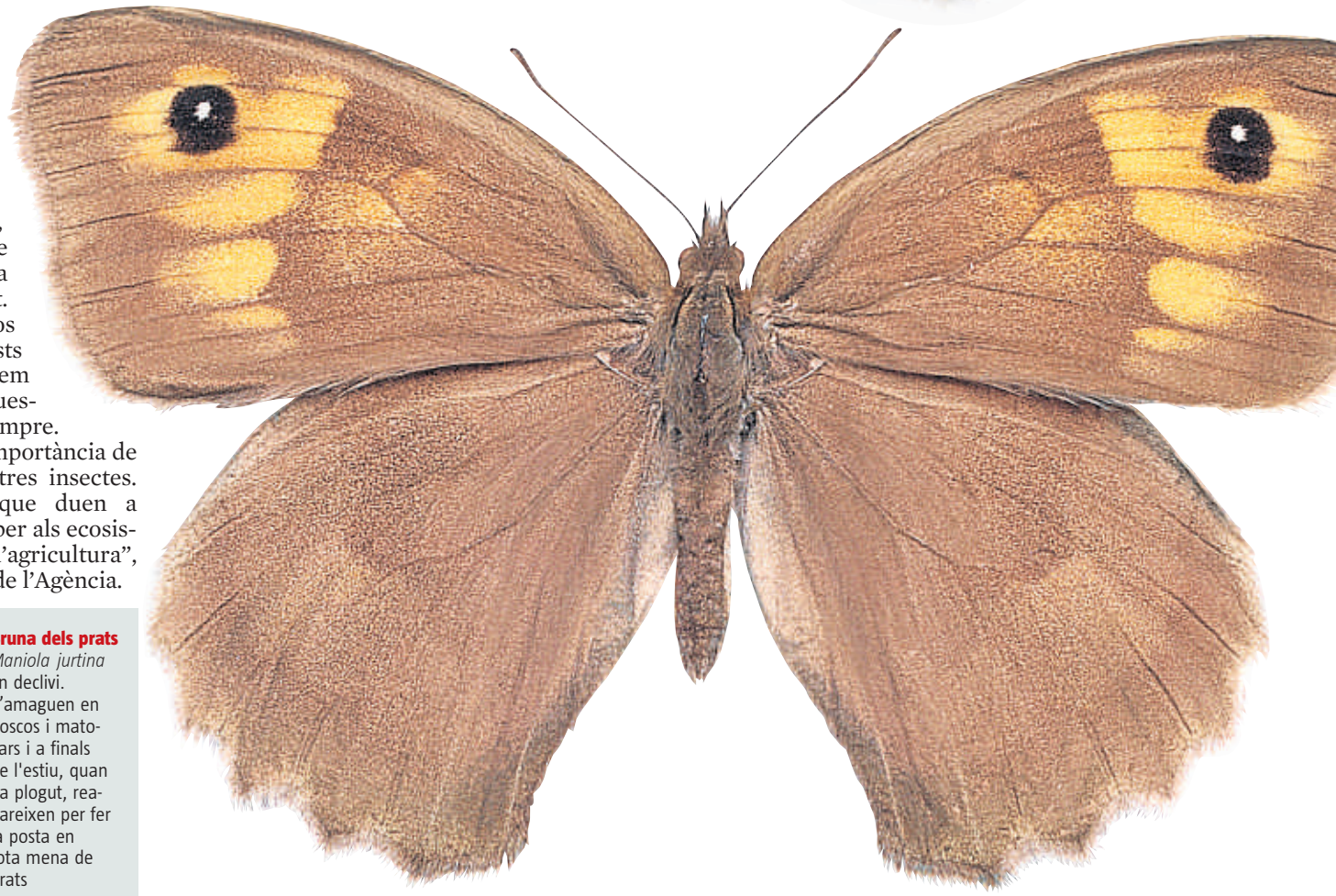

Bruna dels prats
Maniola jurtina
En declivi. S'amaguen en boscos i matollars i a finals de l'estiu, quan ha plogut, reapareixen per fer la posta en tota mena de prats

Però per què estan desapareixent les papallones? La intensificació de l'agricultura i l'abandonament dels prats (que tradicionalment es tallaven o es mantenien arran de terra amb el pasturatge) són les dues grans causes del declivi de les papallones d'ambients oberts.

La intensificació agrícola uniformitza els camps (els resta biodiversitat), mentre que l'abandonament del món ramader comporta la desaparició dels prats. Tot dóna com a resultat una pèrdua i una degradació dels hàbitats d'aquestes papallones.

Així doncs, la intensificació agrícola suposa pràctiques que són estèrils des del punt de vista de la biodiversitat que necessiten les papallones. L'agricultura industrial comporta un augment de l'ús de fertilitzants (amb la conseqüent formació de monocultius uniformes), l'eliminació dels marges o l'ús de pesticides (herbicides i insecticides). L'informe alerta en aquest sentit que les papallones també són molt vulnerables als pesticides.

Fins fa unes dècades, els pastius seminaturals eren molt abundants a Europa. Però des de la dècada dels cinquanta, la gestió d'aquests prats ha experimentat canvis importants i se n'ha reduït l'extensió. La falta de productivitat fa que els pastius sovint s'abandonin.

En algunes regions del nord-oest d'Europa, les papallones de prat han quedat gairebé recloses als marges de les carreteres, a les vies mortes del ferrocarril, en llocs rocosos o humits, o en àrees urbanes i reserves naturals. L'informe apunta que la reducció de les papallones podria ser encara més gran si s'hagués pogut comptabilitzar des d'un període anterior més llarg.

L'informe es basa en les dades proporcionades per un indicador que ha desenvolupat l'organització conservacionista holandesa De Vlinderstichting, amb dades des del 1990 al 2011. L'indicador reuneix la informació dels sistemes de vigilància de 19 països de tot Europa, la majoria membres de la Unió Europea. Milers de persones, professionals i voluntaris entrenats per dur a terme aquesta tasca, han recorregut 3.500 itineraris a Europa. Altres amenaces per a les papallones són la fragmentació dels hàbitats (per exemple, a causa de la urbanització), els pesticides o el canvi climàtic (fenòmens meteorològics extrems, com sequeres o incendis forestals).●

L'ALERTA PER L'ESTAT DELS LEPIDÒPTERS

Les solucions de l'Agència de Medi Ambient

L'Agència Europea de Medi Ambient proposa que s'apliqui un nou sistema de subvencions en la política agrícola comuna que ajudi a millorar la gestió amb actuacions de **protecció del patrimoni natural** i de la biodiversitat, en el marc dels espais de la Xarxa Natura 2000

Situació a Catalunya

Dos terços estan en retrocés en els últims 20 anys. L'avenç del bosc, que tanca els espais, i el canvi climàtic (aridesa i falta d'aigua) en són les causes. La regressió es va veure en **controlar les 80 papallones més comunes** (de les 200 d'existents). Algunes han perdut més d'un 50% de la seva abundància

Paisatges homogenis

Constantí Stefanescu

Quan es parla amb la gent gran sobre els records de la natura del nostre país, és habitual sentir expressions com: "Abans els camps estaven plens de papallones, i ara cada cop costen més de veure". Actualment, gràcies al programa de seguiment de les papallones a Catalunya (www.catalanbms.org), estem en la posició de valorar si l'afirmació a què ens referíem és o no encertada. I, desgraciadament, ara podem afirmar categòricament que sí que ho és, i que cada cop hi ha menys papallones als nostres camps.

Aquesta conclusió també és la mateixa a què han arribat biòlegs d'una àmplia mostra de països europeus, tal com es desprèn de l'informe publicat per l'Agència Europea del Medi Ambient. El mètode per obtenir dades de les seves poblacions és senzill, però alhora molt laboriós: setmanalment, milers de voluntaris amb bons coneixements en la identificació de les espècies surten al camp i duen a terme censos seguint un protocol molt estandarditzat. Els censos es repeteixen seguint exactament les mateixes rutes d'un parell de quilòmetres, setmana rere setmana, i any rere any. D'aquesta manera, es pot conèixer com evolucionen les diferents espècies al llarg del temps en una determinada localitat. Un nombre cada cop més gran de països europeus disposen de xarxes de seguiment denominades xarxes BMS (*butterfly monitoring schemes*). A Catalunya, per exemple, els censos es van iniciar l'any 1994 i actualment ja es disposa d'informació de més de 125 localitats repartides per tot el país. En els 20 anys de funcionament del CBMS s'han comptat prop de 2 milions de papallones de l'enorme majoria de les 200 espècies catalanes. I les dades indiquen que en les dues dècades, dues terceres parts de les tendències han estat negatives. Les poblacions han disminuït molt en alguns casos.

Els motius principals de la davallada es repeteixen arreu d'Europa. D'una banda, influeix la transformació de les zones rurals més productives a causa de la implantació d'una agricultura intensiva, que utilitza tècniques poc compatibles amb el manteniment d'una elevada biodiversitat. L'ús de pesticides i herbicides, els grans monocultius, l'eliminació de marges per facilitar l'ús de maquinària pesada o la substitució d'una ramaderia extensiva per una d'intensiva, són pràctiques que han homogeneïtzat el paisatge en detriment dels mosaics agrícoles tradicionals, tan favorables a la diversitat de plantes i animals.

> A Catalunya, en la pèrdua de papallones d'aquests anys hi influeixen, a més, les llargues sequeres

I d'altra banda, en zones de muntanya, l'èxode rural i l'abandonament de la terra ha comportat la pèrdua d'espais oberts en favor d'una massa forestal creixent. Les poques espècies de papallones que han augmentat són sobretot les que tenen un comportament més forestal. Però les papallones majoritàriament prefereixen els espais oberts, com ara prats i pastures. En conseqüència, el gruix d'espècies ha davallat a mesura que els seus hàbitats han anat perdent qualitat i han quedat cada cop més fragmentats i isolats.

Catalunya, com a la Mediterrània en general, aquests canvis negatius en el paisatge es combinen amb un factor de creixent importància, també amb una influència molt negativa: el canvi climàtic. La incidència de les sequeres perllongades es mostra com un element clau per explicar les grans davallades dels darrers anys.●

C. STEFANESCU, *coor.invest. lepidòpters, Museu de Ciències Naturals de Granollers*

Blaveta comuna
Polyommatus icarus
En declivi. És l'espècie més comuna a Europa (del grup de les blavetes) i la que es pot trobar en més hàbitats i més diversos. La podem contemplar en prats a prop del mar i fins i tot als prats dels cims dels Pirineus

Coure comú
Lycaena phlaeas
En declivi. Tot i la seva mida, que és petita, posa una nota de color als ambients rurals. Les seves poblacions s'han reduït molt, sobretot al centre d'Europa

Aurora
Anthocharis cardamines
Estable. De coloració inconfusible, marca l'arribada de la primavera. Es troba en ambients humits, com ara ribes de rierols, als mesos de març i abril

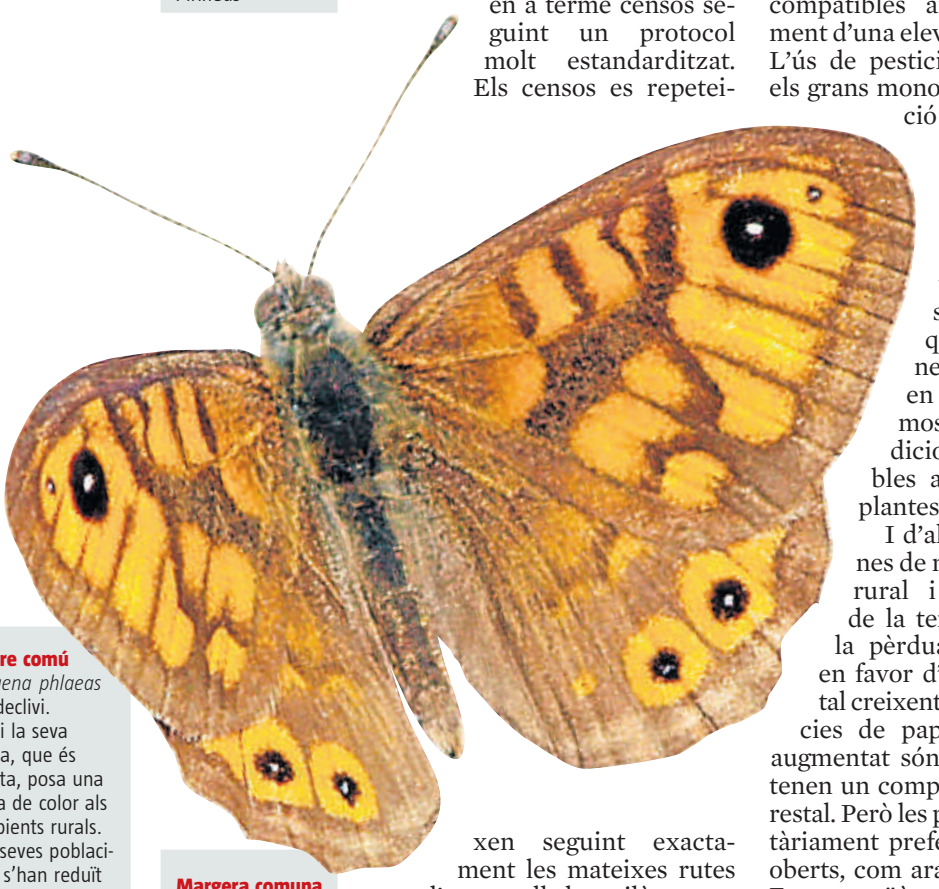

Margera comuna
Lasiommata megera
Les seves poblacions estan en declivi. Aquesta papallona prefereix marges i parets de pedra seca, on els mascles adults estableixen territoris tot esperant l'arribada de femelles aptes per copular